

HISTÒRIES DEL PAÍS DEL FUM

Els passatges del Poblenou formen part de la memòria i la vida del barri.

Quan hom arriba a algun d'aquests humils passatges, nascuts a recer d'antigues naus industrials, fàbriques i tallers, sembla com si el pas del temps s'alentís. Una pau especial i fins i tot una atmosfera irreal planen sobre aquests indrets tranquils i discrets, lluny del brogit de la ciutat i, de vegades, desconeguts fins i tot per la mateixa gent del barri.

Els passatges del Poblenou, gairebé una cinquantena, van ser oberts durant els anys vint amb la finalitat de comunicar i donar sortida a les fàbriques i els tallers i facilitar, d'aquesta manera, l'activitat fabril del barri.

Cadascun d'aquests passatges és un petit univers d'històries i records de gent senzilla i treballadora que hi ha viscut al llarg de la seva vida, o que fins i tot hi ha nascut. Aquest és el cas, entre altres, de Carmencita Osorio, que des de darrere del taulell de la granja Tere, antigament una botiga de queviures, explica a Icària que va néixer al passatge de Ratés, com també ho van fer la seva mare, l'àvia i la besàvia. «Elles m'explicaven que anaven a rentar la roba als safareigs que hi havia a Pere IV, i que durant la Guerra Civil, quan sonaven les sirenes, agafaven els matalassos i sortien corrents cap a l'estació del metro de Marina a refugiar-se.» Aquesta estació va entrar en servei l'any 1933 i durant molts anys va ser final de trajecte, recorda José Alfonso, conegut popularment per tots els veïns com Pepín.

En Pepín, tot i ser de Sants, va venir a viure davant del passatge de Ratés quan es va casar amb Victòria Moyano, filla del Poblenou. «Abans, als anys cinquanta i seixanta, fèiem festes al passatge, i hi ballàvem.» I afegeix: «Cadascú baixava la seva cadira i sopàvem junts.» «I nosaltres, les dones —explica la Carmencita—, penjàvem les garlandes i adornàvem el carrer quan arribava Sant Joan, i enceníem la foguera a tocar del pas a nivell.» «Aquest indret semblava la frontera amb les barreres del pas a nivell», recorda en Pepín, qui

de jovenet, al barri de Sants, era de la mateixa colla que el tenor Josep Carreras. «Jo venia al Poblenou a jugar a futbol amb La Estrella Orangina, al camp de les carboneres, conegut amb aquest nom perquè al darrere hi havia uns magatzems de carbó, que estaven situats al final del carrer de Tànger amb la Diagonal», explica fil per randa. El sogre d'en Pepín era el gimnasta Claudio Moyano, un home alegre que tenia un gimnàs al Paral·lel i a qui agradava fer la vertical al bell mig del passatge de Ratés. «Un altre veí conegut era Miguel Mussas, que era boxejador com el seu germà, i tots dos venien a ballar al passatge», recorda amb una certa nostàlgia en Pepín.

No gaire lluny hi ha el passatge d'Alí Bei, on antigament hi havia hagut un molí de pinso. «Durant la Guerra Civil, al final del passatge hi hagué un ball, i més enllà un camp de magnòlies, i les aigües del Rec Comtal eren aprofitades per un pagès que es deia Emilio i tenia uns horts al carrer de Bolívia», recorda Antonio Chic, de setanta-quatre anys, que ha viscut sempre al passatge i s'ha guanyat la vida fent de barber. El passatge és curt, hi ha dos pilons a l'entrada, però sense cap cadena, i un nesprer plantat dins d'un test. Un altre veí del passatge són les Lejías Pons. El propietari, Ramon Pons, es dedica a la talla de fusta i explica, envoltat per les seves escultures de personatges populars, que d'aquí a dos anys celebraran el centenari de l'empresa, tot i que al passatge hi són des de fa uns trenta anys. Al final del passatge hi treballa en Vicenç, originari de Castelló, qui recicla paper en una nau ombrívola i silenciosa que havia estat un antic magatzem de cadires de Mobles Batlló, un establiment de la Ronda.

«Som en ple districte 22@», explica Enric Gustems, propietari juntament amb la seva família de Gustems, Mecànica Perfecta, una empresa dedicada a la rectificació de motors, que des del 1966 ocupa un local al passatge de Vinyassa, encara que l'empresa va ser fundada el 1924. «Aquí volen fer-hi oficines galàctiques», diu mig en broma. «És a dir: especulació pura i dura!», assenyala aquest home que es confessa a favor de conservar les llambordes que encara cobreixen el terra del passatge, i que li donen un aire antic i romàntic.

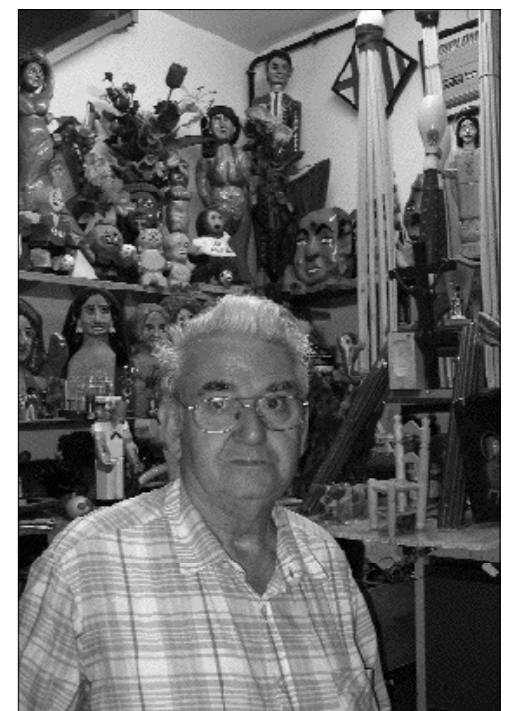
Tanmateix, un dels pocs —i potser l'únic veí— que coneixen bé la història d'aquest passatge és Ramon Solé, que hi va néixer l'any 1930. «A casa-haviem tingut al voltant de vint cavalls», recorda Solé. «El meu pare, Jaume Solé Caralt, emparentat amb el comte de Caralt, es dedicava al transport de farina, blat i altres mercaderies.» «Abans, el passatge era tancat —apunta Ramon Solé— i on ara hi ha l'empresa Gustems hi havia un magatzem de carbó, el Cagaferro, anomenat d'aquesta manera perquè era el producte derivat del carbó de coc cremat a les

Passatge de Ratés.

Granja Tere. D'esquerra a dreta, Yolanda Osorio, Teresa Pérez (propietària del local), Carmencita Osorio i José Alfonso "Pepín". En Pepín, tot i ser de Sants, va venir a viure davant del passatge de Ratés quan es va casar amb Victòria Moyano, filla del Poblenou. «Abans, als anys cinquanta i seixanta, fèiem festes al passatge, i hi ballàvem.» I afegeix: «Cadascú baixava la seva cadira i sopàvem junts.»

«I nosaltres, les dones —explica la Carmencita—, penjàvem les garlandes i adornàvem el carrer quan arribava Sant Joan, i enceníem la foguera a tocar del pas a nivell.»

Passatge d'Alí Bei.

«Durant la Guerra Civil, al final del passatge hi hagué un ball, i més enllà un camp de magnòlies, i les aigües del Rec Comtal eren aprofitades per un pagès que es deia Emilio i tenia uns horts al carrer de Bolívia.»

Un altre veí del passatge són les Lejías Pons. El propietari, Ramon Pons, es dedica a la talla de fusta i explica, envoltat per les seves escultures de personatges populars, que d'aquí a dos anys celebraran el centenari de l'empresa, tot i que al passatge hi són des de fa uns trenta anys.

Placa del passatge d'Iglesias

Francisca Roig, una de les veïnes del Caminal.

«Viure aquí és com fer-ho en un poble, però amb l'avantatge de tenir el metro i l'autobús a prop. Aquí s'hi viu molt bé i als matins, si els veïns no et veuen sortir, vénen a casa a veure què et passa; la veritat és que són molt afectuosos.»

El passatge de Masoliver, amb les llambordes i les antigues naus que el caracteritzen.

foneries.» «Així mateix —comenta—, en un altre indret del passatge s'hi trobava la fàbrica d'Aceites Vegetales Hija de M. Carbonell Sobrá.» «Aquesta fàbrica —recorda Ramon Solé— arribava fins al carrer d'Àlaba, que abans s'anomenava Igualdad.»

Però a Ramon Solé, malgrat que té una memòria prodigiosa, li costa una mica parlar dels anys de la Guerra Civil. Tot i així, recorda que la gent s'amagava dels bombardeigs al refugi del carrer de Pallars amb Ciutat de Granada. «Quan va esclatar la guerra aquí anaven a tiro limpio», explica. I afegeix: «Pel carrer de Pujades passaven els camions amb els cossos de les persones afusellades al Camp de la Bota; primer, durant els anys de la guerra i, després, amb els "nacionals".» Però Solé prefereix recordar quan treien a passejar els cavalls, els dissabtes i els diumenges, perquè s'esbravessin: «Sortíem al matí amb un carro i uns quants cavalls lligats al darrere. I a la tarda, a ballar a l'Ateneo Colón!» Aquells dies, el passatge de Vinyassa encara era de terra.

Per la seva banda, Francesc Dedéu va néixer el 1921 al passatge d'Iglesias. «Antigament, només hi havia cases a la part dreta del passatge, mirant cap a la muntanya», explica. «Es convertí en passatge cap al 1910, quan es va construir a l'altre cantó», recorda. «Aleshores, quan jo era petit, al passatge hi vivia molta gent. Hi havia moltes persones rellogades als pisos, i també moltes criatures.» I afegeix: «Durant la guerra, tres o quatre veïns van morir al front i, quan bombardejaven Barcelona, la gent del passatge anava a amagar-se a la casa més alta que hi havia aleshores, pensant que d'aquesta manera estarien més ben protegits.» Pel que fa al passatge de Trullàs, que és al costat, Francesc Dedéu recorda que hi havia com una placeta, però que no hi vivia gairebé ningú. «Hi havia un magatzem de botes, i més tard va haver-hi una foneria, que va plegar fa vint anys», assenyala. El que sí que recorda bé Francesc Dedéu és el Casinet o Casino Republicà cap a la banda del carrer de Pujades amb Badajoz, abans anomenat Independència.

La felicitat de les petites coses

Les cases del passatge de Caminal són petites però acollidores, i tots els veïns es coneixen. Al passatge hi bat el sol, i els geranis de tots colors hi creixen esponerosos. Francisca Roig, una de les veïnes del Caminal, va arribar-hi el 1953. «Aleshores tenia vint-i-vuit anys i era una dona acabada de casar», explica satisfeta. I afegeix: «Viure aquí és com fer-ho en un poble, però amb l'avantatge de tenir el metro i l'autobús a prop. Aquí s'hi viu molt bé i als matins, si els veïns no et veuen sortir, vénen a casa a veure què et passa; la veritat és que són molt afectuosos.» La veïna més antiga del passatge, però, és Maria Bruno, de noranta anys, encara que el seu aspecte sembla el d'una dona més jove. Ella

va arribar al passatge Caminal el 1942, amb vint-i-cinc anys, i amb dos fills. «Aleshores vam estar rellogats en una de les casetes», explica aquesta dona natural del poble murcià de Fuente Álamo. «A la postguerra, malgrat que tot estava racionat, ens ho passàvem molt bé, i per Nadal —recorda amb un somriure— sortíem a tocar la simbomba.» «A l'estiu i a la primavera, sopem al passatge», explica el seu fill, en Josep. «És com un pati andalús, hi fem molta vida, i a més no hi ha presses, i si ens podem fer un favor els uns als altres, ens el fem.» I conclou en Josep: «La felicitat rau en les petites coses de cada dia.» La vida en aquest passatge n'és una bona prova.

Ben a prop del passatge de Caminal hi ha el de Masoliver, amb les llambordes i les antigues naus que el caracteritzen. De tant en tant vénen a rodar-hi pel·lícules i espots publicitaris. En aquest sentit, s'ha de dir que al passatge hi ha la seu de dues productores cinematogràfiques. Així, la Marta, que treballa a la recepció, explica que al passatge hi ha rodat fins i tot David LaChapelle, un fotògraf i director de renom nascut a Nova York, que al llarg de la seva carrera ha rodat videoclips per a gent com ara Jennifer López, Elton John, Britney Spears, Christina Aguilera i Robbie Williams, entre altres.

Isabel Nebot va arribar al passatge de Masoliver als anys cinquanta, amb disset anys, i encara es recorda de quan anava al cinema Catalunya del carrer de Granada, que va tancar les portes l'estiu de 1969. «No n'he menjat poques, de truites, allà, jo!», diu aquesta dona, que recorda que al passatge hi havia una fàbrica de plàstics que pertanyia al marquès de Villaverde, gendre del general Franco. «I gairebé al costat —comenta— hi havia el taller de l'ebenista Agapito Fernández, molt conegut al barri, i que feia pipes de fumar. Però també hi havia una fàbrica de sabó, que ara han reconvertit en lofts.» La casa on viu Isabel Nebot, a tocar del carrer de Ramon Turró, té cent anys. «Fa poc —comenta l'Isabel— va morir la senyora Blanca, que amb noranta-cinc anys era la més antiga del veïnat, i explicava que abans pel passatge hi passava un rierol.» «A sota de casa —continua explicant la Isabel— hi havia hagut carros i cavalls, i encara s'hi poden veure les restes d'alguna de les argolles on els lligaven.» Antigament, aquesta zona era coneguda amb el nom de pont de les vaques, i el 1873 va ser adquirida per la família Masoliver.

El país del fum

El passatge de Saladrigas ha canviat molt, i ha perdut gairebé del tot l'aspecte fabril. No obstant això, l'Emília Castells, l'avi de la qual tenia una serradora que funcionava amb motors de 40 cavalls i tres serres de cinta «que feien un soroll espantós», recorda molt bé com era el passatge i el seu entorn. A casa seva venien llenya per a les cuines econòmiques i les estufes de serradures, que primer transportaven en carros i després en camions. «Aleshores, del Poblenou en deien el país del fum, tot eren xemeneies, i sempre hi havia una boirina que planava sobre el barri», recorda. Quan amb set anys l'Emília va arribar al passatge de Saladrigas, l'any 1942, la immensa majoria dels locals eren tallers. «Tot era indústria. L'empresa Alfaltex, coneguda per tothom com L'Alquitrà, hi tenia uns dipòsits subterranis on guardava matèries molt perilloses.» En aquest sentit, l'Emília recorda que els havien avisat que, si alguna vegada sentien algun espetec o soroll sospitos, que no s'esperessin gens i sortissin pitant de casa. «Així és que un bon dia, durant la Festa Major, van encendre una traca de bon matí, i nosaltres, esverats, vam sortir de casa com esperitats pensant que aquelles explosions provenien de L'Alquitrà, que era a punt d'esclatar. Després riguèrem explicant-ho, però l'ensurt no ens el tragué ningú», explica rient. Com altres veïns del Poblenou, l'Emília opina que l'especulació ha fet que la gent del barri no es pugui comprar un habitatge a la zona. «El Poblenou s'ha convertit en un barri molt car, on la gent s'ha d'hipotecar fins als seixanta anys per poder pagar un pis», afirma aquesta dona que ha treballat de publicista. I a continuació afegeix: «Les Olimpíades van permetre obrir el barri al mar i treure les vies del tren, la qual cosa ha estat positiva, però entre poc i massa», remarca referint-se a l'encariment de la vida. Per la seva banda, en Valdivia, un veí que regenta una botiga de fotografia al carrer de Marià Aguiló, també es recorda del passatge de Saladrigas, on la gent, com a la resta del barri, feia jornades de dotze

Passatge d'Olivé i Maristany.
L'escultura del pensador que presideix un edifici del passatge de Maristany és de porexpan: «Va ser feta per uns nois que confeccionaven maquetes i decorats per a teatre i que treballaven molt per al grup teatral La Fura dels Baus. Però van marxar, i el pobre pensador està ronyós de la pluja.»

hores. «De vuit del matí a vuit del vespre, dissabtes inclosos, i amb una hora per dinar al migdia», aclareix. «Aleshores tothom s'emportava una carmanyola», explica. «I la fàbrica de L'Alquitrà feia un tuf...», comenta arrufant una mica el nas.

A l'altura del número 103 de Pere IV hi ha dos humils passatges, el de Joan Goula, dedicat al compositor i músic guixolenc, i el de Camp. Amb prou feines hi entra el sol de tan estrets que són. Antigament, el de Camp arribava fins al carrer d'Almogàvers, i allí hi havia viscut un sindicalista molt popular en medis proletaris, Ricardo Sanz, company de Durruti i de Garcia Oliver, segons recorda Francesc Dedéu. Aquests dos passatges conviden a amagar-s'hi, tal com explica Eloi Juàno, exjugador de rugbi del Poblenou, que hi ha viscut des de petit i que ara és el propietari del bar musical Como Tú. «Als anys setanta i vuitanta era molt comú trobar-hi xeringues per terra dels drogoaddictes que s'hi amagaven, i una vegada hi va haver fins i tot un petit tiroteig.» «El meu pare era carrosser de camions, encara que vam començar ferrant cavalls. Però l'any 1992, el dia en què passava la torxa olímpica per aquí al davant, vam inaugurar el bar Como Tú, que ocupa el local de l'antiga planxisteria familiar.» Dins del bar, ple de màgia a la nit, hi ha penjada una fotografia de la nevada del 1962.

Temps era temps

D'altra banda, el passatge de Cantí, com tants altres, «era el pas per accedir a les fàbriques Cantí», comenta el propietari de la botiga de queviures Masjuan, del carrer de Marià Aguiló. «Fa 130 anys que som aquí, i el que li puc dir és que les cases del passatge pertanyien a la família Cantí i, ara, als seus descendents.» No gaire lluny hi ha els passatges de Ripoll i de Bosch i Labrús, on trobem la Maruja, que hi va arribar fa trenta anys, com també

una persona de la família Catasús (que hi ha viscut tota la vida), i Lluís Bermúdez, que amb dos anys ja jugava per aquí, i ja n'ha fet setanta-dos. «A la cantonada de Bosch i Labrús amb Ripoll hi havia Cal Hierro, on feien bobines de coure, i al davant — recorden tots tres — hi havia uns safareigs públics, on es rentava amb blavet (azulete) i picador», expliquen tots tres amb un somriure. Antigament, segons comenta Lluís Bermúdez, aquests dos passatges es tancaven amb unes cadenes, i recorda que entre el veïnat hi havia dos pagesos que sortien amb el seu carro a conrear uns horts a la vora de les vies del tren, no gaire lluny de l'avinguda d'Icària. Lluís Bermúdez, que va treballar a Can Pujol, una fàbrica de cotó, també recorda les destil·leries de Can Guixé, que donaven al passatge, i Can Coral, i es lamenta que en pocs anys el barri ha pujat com l'escuma, la qual cosa fa que es preguntin: «Quant valdrien ara els nostres pisos que vam pujar amb la nostra esquena?» I a continuació reflexiona: «Això tot era indústria, i ara han volgut fer com Miami, amb pisos de 100 milions de pessetes». I conclou: «I pensar que abans, quan plovia, aquí hi havia un xipi-xape!»

No gaire lluny, bressolat per la tranquil·litat del matí, trobem el passatge dels Ciutadans, on Maria Alba explica que aquest passatge va ser fundat pel seu avi, Otili Alba, natural de Conca, que va anar a l'Ajuntament per demanar que obrissin un carrer per poder rebre la correspondència. Així va ser com va néixer aquest passatge dels Ciutadans. Després, amb el temps, Otili Alba va esdevenir un dels màxims dirigents del PSUC; el 1940 fou detingut, i el març de 1941 va ser afusellat al Camp de la Bota. D'altra banda, Carmeta Alba, tieta de la Maria, va ser la dona que va confeccionar la senyera gegant que durant la postguerra, concretament el 23 d'abril de 1945, va ser penjada a les torres de la Sagrada Família. «Antigament, al final del passatge hi havia hagut camps i després, un magatzem de l'empresa Iberia Radio», precisa la Maria. «Durant la Guerra Civil va caure una bomba al passatge i va matar algun veí», explica una altra persona del veïnat, que es queixa perquè l'Ajuntament no els dóna permís d'obres per reformar i arreglar les casetes. «Quan jo era petita, per allà els anys seixanta —recorda la Maria—, al passatge només hi havia tres o quatre tricicles, i les criatures ens passàvem els tres mesos d'estiu jugant al carrer, i les dones sortien a cosir.» «Era una altra manera de viure,

tothom treballava a les fàbriques, i era inconcebible anar de vacances, però no enyoràvem res», afegeix amb un somriure.

La Pepi, que fa vint-i-cinc anys que viu al passatge d'Olivé i Maristany, té una casa molt bonica amb una celidònia que a la primavera abraça gairebé tota la façana amb les fulles d'un verd brillant. «Després, a la tardor, les fulles es tornen vermelloses i cauen, i només queden les arrels amb els tubèrculs», comenta. A més a més, al terrat, la Pepi hi té una olivera, una figuera de moro (una chumbera en castellà) i un albercoquer «que dóna uns albercocs dolcíssims», afirma satisfeta. «Encara que és el meu marit qui més afició té per les plantes», assegura. La Pepi recorda a Icària la lluita per aconseguir que els fessin unes voreres com Déu mana o, més ben dit, com recomana la normativa de la Unió Europea. «Vam estar deu anys batallant, perquè teníem unes voreres de 70 cm, on amb prou feines passava el carro d'anar a comprar. Però el regidor del districte, Francesc Narváez, ens digué que érem tan pesades que ens ho arreglaria; i així va ser. La veritat és que no ens perdiem cap dels seus mitings per recordar-li el nostre problema», explica rient. A continuació, la Pepi explica que l'escultura del pensador que presideix un edifici del passatge de Maristany és de porexpan: «Va ser feta per uns nois que confeccionaven maquetes i decorats per a teatre i que treballaven molt per al grup teatral La Fura dels Baus. Però van marxar, i el pobre pensador està ronyós de la pluja.»

«Tot això eren fàbriques, i aquell edifici d'allà baix a la dreta era una vaqueria», explica l'Anton assenyalant un edifici nou que s'aixeca a la cantonada d'Espronceda amb el passatge de Borrell. L'Anton té un taller de reparació i reconeix que la transformació del barri ha estat total. «Abans que jo arribés, aquí al meu taller hi havia hagut habitacionetes de 2 m amb un llit que llogaven a immigrants, que aleshores arribaven d'arreu d'Espanya.» I explica: «Un dia va venir un cobrador de la casa Llopart de ferros i em digué: "¡Pero si yo había dormido aquí!" Al davant, hi havia una casa de làmpades que utilitzaven una premsa que, quan funcionava, feia tremolar tot el passatge!», diu mig rient.

«Els meus pares es van fer la caseta al passatge de Rovira a finals dels anys vint, quan jo tenia quatre anys, i ara ja en tinc vuitanta-dos», confessa Llorenç Modamio. Antigament, aquesta zona era anomenada Antic Joncar, i pertanyia a la família

Rovira. «Al principi hi havia molts horts i no gaires cases construïdes», explica. «Ara, a la gent els agradaria viure en aquestes casetes, ja que tenen un pati al darrere amb algun arbre, palmera o flors, i a l'estiu s'hi està fresc. Ara és el meu fill qui viu al passatge», diu en Llorenç, que recorda que durant la guerra només «desitjàvem que s'acabés com fos per passar més gana, però després, a la postguerra, per desgràcia en vam continuar passant», reconeix amb un punt d'amargor.

La consogra de Llorenç Modamio, Rosa Avezuela, va néixer al carrer del Taulat, entre els passatges d'Aymà i de Rere del Cementiri. «En el de Rere del Cementiri hi havia barraques fetes d'obra, i els qui hi vivien organitzaven sorteigs de pastes que portaven en una safata. Aleshores, et venien unes butlletes blaves, i el que li tocava s'enduïa la pasta, i així guanyaven algun centímetre. Eren gent molt humil», recorda la Rosa. «El meu germà Jordi anava a jugar amb els nanos d'aquestes barraques», comenta, amb un somriure, aquesta dona amable de setanta-dos anys. I tot seguit explica que al passatge d'Aymà hi havia una vaqueria i que abans, al carrer del Taulat, les botigues «es donaven la mà de tantes que n'hi havia».

L'olor del blat que amarava el carrer

«Això d'aquí davant era una farinera, Can Gili Vell», assenyalava Marcel·lí Andreu, recolzat en un dels plàtans del carrer de Roc Boronat, mentre assenyalava cap a l'antiga farinera, que està essent rehabilitada i on s'ubicaran 56 lofts, promoguts per dues immobiliàries de la Caixa de Catalunya, que oscil·laren entre els 500.000 i els 700.000 euros cadascun. «A principis dels anys cinquanta, tothom treia les cadi-

La Festa Major del 1983 a les casetes de darrere el cementiri.
ALBERT AYMANI

En Jordi Gil i en Marcel·lí Andreu al passatge de Mas de Roda.

«A principis dels anys cinquanta, tothom treia les cadires al carrer i prenia la fresca al passatge.»

res al carrer i prenia la fresca al passatge de Mas de Roda», comenta en Marcel·lí, que afegeix: «l feia olor de blat, però no molestava gaire.» Un altre veí del passatge, Jordi Gil, s'afegeix a la conversa: «Tots érem treballadors i petita burgesia.» I recorden que entre el veïnat hi havia els Climent, que eren basters i treballaven per a la plaça de toros de la Monumental, a més de fer lones per als circs. I tot seguit, ambdós rememoren el bar Trinquet, al mateix passatge, anomenat així perquè allà s'hi jugava a aquest joc de pilota, semblant al frontó i a la pilota basca.

Per la seva banda, Rosa Mor és segurament la veïna més antiga d'aquest passatge on encara es conserven força cases baixes, típiques d'aquest tipus de carrers. «Als divuit anys, el meu pare ja treballava a Can Gili Vell», rememora la Rosa, que va néixer el 1925. «En aquest descampat d'aquí al davant —assenyala amb el dit—, fa trenta anys hi havia hagut l'empresa de la llet Ram, i darrere hi havia Can Massana, el dels vins, i a prop una fàbrica d'esperit de vi», explica mentre va saludant els veïns que passen. «Durant la Guerra Civil, un dels primers bombardeigs va tocar a Can Ribera, i quan sonaven les sirenes corriem tots a amagar-nos a Can Gili Vell. I un dia, de petita, a la rambla del Poblenou, el meu pare em digué: "Mira, aquells dos d'allà són en Durruti i l'Ascaso"», rememora aquesta dona que durant vint anys va treballar a l'Academia Domingo, del carrer de Lutzana, ara Roc Boronat. La mare de Rosa Mor havia treballat al Cànem, i el seu pare al Vidre, és a dir, a Can Vilella.

Al passatge de Colomer, ubicat entre els carrers de Bilbao i Lope de Vega, sembla com si el temps hagués esborrat les empremtes del passat. Però

no és del tot així. En una de les petites cases de planta baixa, pintades de color rosa, la majoria tapiades, hi ha la perruqueria Dora, punt de reunió d'alguns veïns del barri. No està tot perdut, doncs. La Joana ha viscut tota la seva vida en aquest passatge i recorda que on ara hi ha instal·lat el taller de la Ford hi havia una quadra de cavalls, «on jo anava sovint a jugar». Després, explica que on ara hi ha el Bazar El Regalo hi havia la fàbrica tèxtil de Can Pamias, i a prop Can Coll, on feien teles per a matalassos i draps de cuina. «Abans celebràvem la Festa Major, tancàvem el passatge i estàvem molt units, i l'amo del bar Oasis feia una xocolatada per als nanos quan arribava Sant Joan», diu la Joana. «Abans era més poble», corroboren els veïns. «Ara, cada vint segons passa un cotxe», afirmen una mica fastiguejats.

Un altre passatge amb encant, i molta tranquil·litat, és el de Carlota de Mena, dedicat a una actriu tortosina que visqué entre el 1842 i el 1902 i que està tancat amb una porta. «Els meus fills s'han criat aquí», comenta amb un pèl de nostàlgia Aurèlia Amor, una de les veïnes del passatge. «Sempre hem estat tots molt units; això és com viure en comunitat. Ara totes les casetes estan arreglades, i el meu marit, ja difunt, va lluitar molt per preservar el passatge.» Per la seva banda, Feliciano Fernández ja fa cinquanta anys que viu al passatge: «Antigament, aquestes casetes havien estat barraques i no hi havia aigua; per això, n'havíem d'anar a buscar a una font que hi havia al mig. Aleshores, esteníem la roba amb cordills, d'una banda a l'altra del passatge», precisa. Però de mica en mica qui més qui menys va anar arreglant les cases. «I ara tothom té la seva caseta molt maca», assegura Feliciano. «A l'estiu —continua explicant—, traïem les taules i sopem a fora i ens hi estem fins a la una o les dues de la nit.» I agrega: «Aquí hem celebrat batejos i comunions. Què vol que li expliqui més?», es pregunta Feliciano. I acte seguit respon: «Penes i alegries!» En resum: la vida.

Gairebé al costat hi ha el passatge del General Bassols, dedicat al militar liberal que prengué part en totes les lluites civils del segle XIX a Catalunya. Carme Teixidor hi viu des de petita i recorda que al voltant dels anys cinquanta celebraven la Festa Major i decoraven el carrer. «Un any vam reproduir la Torre Eiffel i el Moulin Rouge. Semblaven de

Passatge de Colomer.

La perruqueria Dora, punt de reunió d'alguns veïns del barri.

«Abans celebràvem la Festa Major, tancàvem el passatge i estàvem molt units, i l'amo del bar Oasis feia una xocolatada per als nanos quan arribava Sant Joan», diu la Joana.

Passatge de Carlota de Mena.

«Els meus fills s'han criat aquí», comenta amb un pèl de nostàlgia Aurèlia Amor, una de les veïnes del passatge. «Sempre hem estat tots molt units; això és com viure en comunitat. Ara totes les casetes estan arreglades, i el meu marit, ja difunt, va lluitar molt per preservar el passatge.»

Passatge del Treball.

A l'entrada del passatge, tocant a Selva de Mar, una esplendorosa buguenvil·lia de color fúcsia dóna una nota de color a aquest passatge encara de terra i casetes baixes, on no és gens estrany sentir algun gall i veure com la roba estesa en un petit i modest terrat és gronxada pel vent.

veritat!», confessa una mica emocionada. «I també fèiem catifes amb serradures tenyides de colors», afegeix la Carme, que ens explica que antigament el passatge es tancava amb una cadena i per aquest motiu també era conegut com el passatge de la cadena, però que amb els anys molta de la gent que hi vivia ha marxat i el passatge ha perdut caliu.

Somnis d'envelat

«Era com un poble i ens coneixíem tots», explica amb una certa nostàlgia Isidre Serra. «A la placeta hi havia bancs i arbres, i li deien la placeta Klein perquè al davant hi havia Can Klein, una fàbrica d'articles de goma que s'hi instal·là al voltant del 1917. Al costat hi havia una fàbrica de vidre, i una altra de petiteta amb uns quants telers. Aquí al darrere —diu l'Isidre assenyalant cap a la Gran Via,

encara no hi havia l'autopista i tot eren camps, i una masia, Can Casas.» Isidre Serra va arribar al passatge de Klein el fred gener de 1951, des del seu poble, Sant Pere de Vilamajor, on feia de pagès. Al Poblenou, l'Isidre regentava una lleteria i repartia la llet. «Ah, els de la placeta Klein!», deia la gent. «Tothom ens coneixia per les festes majors que organitzàvem a les revetlles de Sant Joan i Sant Pere.» I continua explicant: «Els dos últims anys fins i tot vam fer envelat, i venia gent de Sant Adrià i de Badalona. Tingui en compte —rememora satisfet— que un any fins i tot vam fer teatre de varietés i va venir a actuar Juanito Navarro i una jove més Lina Morgan.» Isidre Serra va formar part de la Quinta del Biberó, i amb disset anys va caure ferit al front de Balaguer. «Hi havia nanos, de catorze i quinze anys —recorda amb tristesa—, que no podien ni sostenir el fusell i es passaven els dies plorant.» L'Isidre, però, prefereix recordar els anys en què els veïns del passatge de Klein, alguns dels quals treballaven a La Escocesa, es coneixien tots i al passatge de Klein es respirava un ambient molt semblant al dels pobles.

«El Poblenou d'ara no m'agrada —diu una mica empipada Amor Camuñas, que fa seixanta-cinc anys que viu al passatge del Taulat. «A l'hivern sortíem a prendre el sol, i ara tot això ha desaparegut.» «A més a més —diu Rosa Llano, una altra veïna—, abans hi havia moltes criatures.» Les dues veïnes reconeixen que alguns dels veïns de tota la vida ja han mort i que els més joves han marxat a viure en pisos. «Tot això del voltant eren camps», expliquen. «I allà davant —diuen assenyalant cap al carrer de l'Agricultura—, hi havia la fàbrica del Blau, on

feien l'azulete. «Gairebé tothom —afegeixen— treballava per a aquestes fàbriques del voltant. I quan es moria algun veí —confessen orgullosos—, passàvem a recollir cèntims per les cases per fer-li una corona entre tots.» Ara també han desaparegut els petits comerços, «i hem d'anar al supermercat del carrer de Paraguai», argumenten. Un altre veí del passatge és la Federació Columbòfila Catalana de coloms missatgers, fundada el 1935, que dóna una certa categoria al passatge del Taulat.

Una mica més avall, en direcció al mar, hi ha el passatge del Treball, que a mig matí resta silenciós tot i ser un dia feiner. Malgrat tot, els treballadors de l'ebenisteria Martín Rodes li donen una mica de vida. Alguns veïns, però, han marxat a treballar i no tornaran fins al vespre. A l'entrada del passatge, tocant a Selva de Mar, una esplendorosa buguenvil·lia de color fúcsia dóna una nota de color a aquest passatge encara de terra i casetes baixes, on no és gens estrany sentir algun gall i veure com la roba estesa en un petit i modest terrat és gronxada pel vent.

Costa una mica de trobar, però finalment accedim a l'entrada del passatge del Marquès de Santa Isabel, que dóna accés al recinte industrial de Can Ricart, el gran complex fabril del segle XIX, força conegut al barri i també a Barcelona per les informacions sobre els desallotjaments del col·lectiu La Makabra i perquè una part important d'aquestes naus, obra de Josep Oriol Bernadet i Josep Fontseré, han estat en perill de desaparèixer. «Fa un parell d'anys encara hi havia una trentena d'empreses aquí dins», comenta Ignacio Somovilla, gerent del centre de producció artística Hangar, que forma

part de la plataforma Salvem Can Ricart i ocupa un edifici industrial de prop de 2.000 m² de superfície. Entre les prioritats d'Hangar hi ha donar suport a les noves generacions d'artistes, a qui ofereixen espais i ajuda per desenvolupar els seus projectes. «El mes vinent farà deu anys que som aquí —manifesta l'Ignacio— i confiem poder-hi estar deu anys més.» Tot parlant del barri, l'Ignacio apunta que els edificis d'hotels i d'oficines s'aixequen en un no-res i, en canvi, els equipaments i els habitatges socials ho fan a un ritme molt més lent. Per a la historiadora Mercè Tatjer, Can Ricart és «d'una gran qualitat com a ambient urbà». Així doncs, tot i els canvis que ha experimentat el barri, endinsar-se pel passatge del Marquès de Santa Isabel és penetrar en un altre món, flanquejat per l'ombra dels plàtans centenaris de l'entrada que donen, aneu a saber fins quan, la benvinguda al visitant.

Passatge del Taulat
«A l'hivern sortíem a prendre el sol, i ara tot això ha desaparegut.»

Festa Major al passatge del General Bassols.

Dècada de 1950.

«Un any vam reproduir la Torre Eiffel i el Moulin Rouge. Semblaven de veritat!»

ALBERT WINTERHALDER